

Prof. dr DRAGOMIR VOJNIC

SISTEM PROŠIRENE REPRODUKCIJE U SAMOUPRAVNOM DRUŠTVU

1. UVODNE NAPOMENE I POSTAVLJANJE PROBLEMA

Sistem proširene reprodukcije u samoupravnom društvu ima dva, ili barem dva, osnovna zadatka.

Prvi zadatak se odnosi na reprodukciju u proširenim razmjerama socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih produkcionih odnosa. Drugi se zadatak odnosi na proširenje materijalne osnove našeg socijalističkog društva.

Ovakva podjela se, razumije se, može samo donekle opravdati iz, da uvjetno kažemo, didaktičkih razloga. Jer, u praksi stvarnih ekonomskih zbivanja, ova dva zadatka se simultano izvršavaju kao jedan temeljni zadatak sistema proširene društvene reprodukcije socijalističkog samoupravnog društva.

Na taj se način dva osnovna zadatka svode samo na dvije strane jedne iste medalje od kojih se jedna odnosi na reprodukciju u proširenim razmjerima odgovarajućih društvenih odnosa, a druga na reprodukciju u proširenim razmjerima materijalne osnove društva.

I premda se na prvi pogled može dobiti utisak da je iznošenje ovakvog sljeda misli nešto što je općepoznato, da tako kažemo, notorno, jer se to u načelu odnosi na sistem društvene reprodukcije svakog, pa i našeg socijalističkog samoupravnog društva, ipak je naglašavanje ovih momenata veoma važno upravo zbog toga da se bolje uoče neke karakteristike i specifičnosti ove faze razvoja našega društva na temeljima socijalističkog samoupravljanja. Te specifičnosti (a u izvjesnom bi se smislu moglo reći i protivuriječnosti) ove faze razvoja se, pored ostalog, ogledaju i u tome što se ne može jednostavno (*mutatis mutandis*), ekstrapolirati društveno ekonomska logika koja proizlazi iz Marksovih shema i koncepta društvene, posebno proširene reprodukcije kapitalističkog društva.

Kao što je poznato Marks je na proširenu reprodukciju gledao kao na transformaciju viška vrijednosti u kapital. U tome se procesu transformacije viška vrijednosti u kapital odvija simultani proces i reprodukcije u proširenim razmjerima kapitalističkih društveno-ekonomskih odnosa i reproduciranje u proširenim razmjerima materijalne osnove kapitalističkog društva. To znači da u razvijenim kapitalističkim zemljama nema nesklada i protivurječnosti između društvene i materijalne strane sistema proširene društvene reprodukcije.

Kada se, međutim, radi o sistemu proširene reprodukcije ove faze razvoja našeg socijalističkog samoupravnog društva, onda ne samo da pomenute dvije strane medalje nisu *apriori* usklađene nego, upravo, u određenim razlikama i može se reći neusklađenostima između njih manifestira jedna od osnovnih karakteristika, poteškoća, specifičnosti, pa i protivuriječnosti čitavog privrednog sistema na dostignutom stupnju njegovog razvoja.

Jer, u ovoj fazi razvoja našeg privrednog sistema, posebno sistema proširene društvene reprodukcije, intenzivno širenje materijalne osnove društva ne mora istovremeno *apriori* značiti i reprodukciju u proširenim razmjerima odgovarajućih društveno-ekonomskih odnosa.

Da bismo ovu postavku mogli nešto više u ekonomsko-analitičkom smislu dokumentirati, potrebno je prethodno naznačiti osnovne elemente i institucionalne okvire razvoja sistema proširene društvene reprodukcije na temeljima socijalističkog samoupravljanja. A u tome i jeste osnovna pretenzija ovog priloga.

2. INSTITUCIONALNI OKVIRI RAZVOJA SISTEMA PROŠIRENE DRUŠTVENE REPRODUKCIJE

Sistem proširene društvene reprodukcije u samoupravnom društvu se temelji na onim istim institucionalnim okvirima, odnosno onim istim političko ekonomskim kategorijama na kojima se temelji i razvija čitav naš društveno-ekonomski, posebno privredni sistem.

Kada je riječ o institucionalnim okvirima, onda treba naročito pomenuti pretpostavljenu kombinatoriku tržišnih i planskih mehanizama, kriterija i zakonitosti.

To znači da je osnovni institucionalni okvir razvoja sistema proširene reprodukcije u samoupravnom društvu determiniran zakonitostima socijalističke robne proizvodnje uz odgovarajuću ulogu komponenata sistema samoupravnog društvenog planiranja.

Ovaj naglasak na zakonitosti socijalističke robne proizvodnje se stavlja zbog toga što tržište i tržišni kriteriji i mehanizmi u okvirima djelovanja tih zakonitosti moraju imati nešto drugačije karakteristike i konzekvence od onih koje ono ima u drugim privrednim sistemima. Te drugačije karakteristike i konzekvence se naro-

čito ogledaju u činjenici da se tržište, u uvjetima djelovanja zakonitosti socijalističke robne proizvodnje, odnosi prvenstveno na tržište roba. Iz toga slijedi zaključak da je u tim uvjetima klasično tržište kapitala i klasično tržište radne snage u načelu isključeno.

Specifičnosti sistema samoupravnog društvenog planiranja se ogledaju u tome što ovaj sistem u pomenutim institucionalnim okvirima može biti samo jedan korektiv u rukama svjesnih, odnosno subjektivnih snaga u odnosu na stihijno djelovanje tržišnih zakona, u prvom redu zakona vrijednosti.

Iz toga slijedi zaključak da se osnovne (i, može se reći, polazne) institucionalne pretpostavke privrednog sistema socijalističkog samoupravljanja općenito, a isto tako i sistema proširene reprodukcije u samoupravnom društvu posebno, ogledaju u kombinatorici razvoja i tržišnih i planskih komponenata i mehanizama.

To znači da se u privrednom sistemu socijalističkog samoupravljanja ne suprotstavljaju systemske komponente i mehanizmi tržišta i plana, već, nasuprot tome, razvoj ovog sistema zahtijeva i razvijene tržišne i razvijene planske komponente i mehanizme.

Nije ni potrebno posebno podvlačiti da u polazni i osnovni institucionalni okvir spada i osnovna organizacija udruženog rada kao temeljna ćelija ne samo privrednog nego i političkog, odnosno cjelokupnog društveno-ekonomskog sistema koji se razvija na temeljima socijalističkog samoupravljanja.

Kada su u pitanju političko ekonomske kategorije koje u odlučnoj mjeri opredjeljuju razvoj sistema proširene reprodukcije u samoupravnom društvu, onda u prvom redu treba pomenuti ove:

- (1) Društveno vlasništvo,
- (2) Samoupravljanje,
- (3) Udruživanje rada,
- (4) Dohodak i
- (5) Princip raspodjele prema radu i rezultatima rada.

Sve navedene političko ekonomske kategorije su u tolikoj mjeri međusobno funkcionalno ovisne i uslovljene da se samo u toj međuovisnosti mogu ostvarivati potrebni uvjeti za razvoj privrednog sistema socijalističkog samoupravljanja.

S aspekta razvoja sistema proširene reprodukcije u samoupravnom društvu, kao, uostalom, i s aspekta razvoja čitavog privrednog sistema, posebnu važnost ima kategorija društvenog vlasništva.

I premda je period od tri decenije veoma dug kada je u pitanju radni period jedne generacije, on je ipak relativno kratak kada je u pitanju transformacija društveno-ekonomskih odnosa.

Međutim, i pored toga nam protekli razvojni period, odnosno nagomilano iskustvo iz razvojne prakse, omogućavaju neke veoma važne generalizacije, posebno u pogledu društvenog vlasništva i reproduciranja u proširenim razmjerima društveno-vlasničkih odnosa. Jer, ne treba s time u vezi izgubiti iz vida činjenicu da je upravo

to iskustvo opredjelilo takvu aktivnost subjektivnih snaga našeg društva u prvom redu Saveza komunista i takva kretanja u sferi ideologije koja su, u krajnjoj liniji, može se reći, dovela i do odluka X i XI Kongresa SKJ i do Ustava SFRJ iz 1974. godine, odnosno do ZUR-a iz 1976. godine i drugih privredno sistemskih zakona iz različitih godina posljednjeg dijela proteklog razvojnog perioda.

S aspekta ovih razmatranja je, međutim, važno istaći da nam to iskustvo pokazuje da je u formalno-pravnom i u društveno-ekonomskom smislu teže definirati i objasniti (i u proširenim razmjerima reproducirati) društveno vlasništvo nego bilo koji do sada poznati povijesni oblik vlasništva, kao što su, npr., privatno kapitalističko, državno kapitalističko, ili državno socijalističko vlasništvo.

Naime, društveno vlasništvo se potvrđuje i reproducira u proširenim razmjerima samo u onim slučajevima kada svi dijelovi privrednog sistema, odnosno svi njegovi podsistemi tako funkcioniraju da se jača i poboljšava položaj radničke klase i udruženog rada u cjelini u ovladavanju cjelinom dohotka, posebno sredstvima proširene društvene reprodukcije.

To znači da je reproduciranje društvenog vlasništva tijesno povezano i s razvojem dohodovnih odnosa i s primjenom principa raspodjele prema radu i rezultatima rada.

Ukoliko, pak, u pojedinim dijelovima privrednog sistema, odnosno u pojedinim njegovim podsistemima (kao što su: sistem stjecanja i raspodjele dohotka, kreditno monetarni i bankarski sistem, sistem međunarodnih ekonomskih odnosa, sistem proširene društvene reprodukcije itd.) dođe do takvih slabosti i deformacija koje usporavaju ili onemogućuju jačanje položaja udruženog rada u sistemu društvene, posebno proširene reprodukcije, a s konzekventom neadekvatne provedbe principa raspodjele prema radu i rezultatima rada, onda se silom ekonomske nužde i logike ti poremećaji i te slabosti negativno odražavaju i na reprodukciju u proširenim razmjerima društveno-vlasničkih (i, možemo reći, dohodovnih) odnosa.

U takvim se uvjetima, naime, pored društveno-vlasničkih i dohodovnih odnosa reproduciraju i državno-vlasnički i grupno vlasnički odnosi. Reproduciranje u proširenim razmjerima državnih, kvazi državnih i grupno-vlasničkih odnosa dovodi i do smanjivanja efikasnosti privrednog sistema i do smanjivanja stabilnosti privrednih kretanja.

Jer, reproduciranje u proširenim razmjerima ovih, u svojoj suštini hibridnih, odnosa vuče svoje korijenje iz nedosljedne provedbe principa raspodjele prema radu i rezultatima rada, a u vezi s time i iz deficitarnog finansiranja pojedinih dijelova finalne, posebno investicione, potrošnje.¹

¹ Za detaljnije informacije o ovim i srodnim pitanjima upućuje se za interesirani čitalac na autorov rad Društveno vlasništvo kao temeljna kategorija političke ekonomije samoupravnog socijalizma, Obeležja, br. 3, Priština 1977.

Pored kategorije društvenog vlasništva, s aspekta ovih razmatranja je od posebnog interesa i kategorija dohotka i dohodovnih odnosa.

„Dohodak je dio ukupnog proizvoda društva koji radnici u osnovnoj organizaciji stječu u novčanom obliku kao društveno priznanje rezultata svoga i ukupnoga društvenog rada u uvjetima socijalističke robne proizvodnje, a kojim radnici u osnovnoj organizaciji upravljaju na osnovi svog prava rada društvenim sredstvima“.²

Valja posebno naglasiti da se jedna od veoma bitnih karakteristika kategorije dohotka odnosi na njegov društveni karakter. To znači da je dohodak koji se ostvari u osnovnoj organizaciji udruženog rada u isto vrijeme različitim intenzitetom preko živog i minulog rada povezan s rezultatom rada radnika u odgovarajućoj organizaciji udruženog rada i rada radnika u drugim organizacijama udruženog rada koje su mnogobrojnim i veoma raznovrsnim tehnološko-ekonomskim vezama s tom osnovnom organizacijom udruženog rada u procesu društvene reprodukcije povezane. Ovakav tok misli navodi na zaključak da se kao jedan od bitnih kriterija namjenske raspodjele dohotka na akumulaciju i potrošnju mora, osim individualne produktivnosti rada, uvažavati i kriterij kretanja društvene produktivnosti rada.³

Prema tome, reprodukcija u proširenim razmjerima socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa istovremeno pretpostavlja i takve dohodovne odnose u kojima će se, posebno kroz čitav sistem raspodjele (od primarne, preko sekundarne i namjenske), manifestirati društveni karakter sredstava i društveni karakter dohotka.

Drugim riječima, kriteriji i principi sistema raspodjele, posebno sistem namjenske raspodjele dohotka, moraju, uvažavajući potrebu aktivne politike dohotka, omogućavati da se što dosljednije provodi u život načelo raspodjele prema radu.⁴ Pojmu samofinanciranja, dakle, treba dati novi smisao, adekvatan organizacijskim strukturama udruženog rada.

Klasična definicija samofinanciranja, koja samofinanciranje zadržava u okviru radne organizacije, odgovarala je klasičnom tipu poduzeća. Domet i mogućnosti tako koncipirane institucije samofinanciranja određeni su i strukturnim karakteristikama svake pa i naše socijalističke samoupravne privrede, odnosno determinirani su stupnjem udruženosti i integriranosti udruženog rada. Tako definirano samofinanciranje ne odgovara više samom modelu socijalističkog samoupravnog sistema, zasnovanom na slobodnom udruž-

² Vidi: Zakon o udruženom radu, Službeni list SFRJ, Beograd, 1976, čl. 45, st. 1.

³ Vidi: Dragomir Vojnić i Marijan Korošić: Problemi inflacije u Jugoslaviji, Ekonomski pregled, br. 5—6/1975.

⁴ Vidi: Dragomir Vojnić: Investicije i društvena reprodukcija, Ekonomski institut i Informator, Zagreb, 1977, str. 123.

vanju rada i sredstava kao dominantnom obliku u kojem se realizira proces proširene reprodukcije. Udruživanje rada i sredstava, s gledišta odgovarajućih segmenata udruženog rada, specifičan je oblik samofinanciranja proširene reprodukcije.

S obzirom na te strukture, može se govoriti o tri organizacijska stupnja samofinanciranja: samofinanciranje na nivou OUR-a — samofinanciranje na nivou složenih organizacija udruženog rada i na nivou šireg udruživanja rada i sredstava na osnovi samoupravnog sporazumijevanja i društvenog dogovaranja. Mehanizmi privrednog sistema gradit će se na sva tri ova organizacijska stupnja samofinanciranja, ali će specifično težište biti na širem udruživanju rada i sredstava kao osnovnom instrumentu za osiguranje efikasnog i strukturno usklađenog ekonomskog razvoja na samoupravnim osnovama. Širi aspekti udruživanja rada i sredstava treba da budu temeljna poluga samoupravnog tretiranja razvojne politike, što leži u samoj osnovi sistema samoupravnog planiranja.⁵ Osnovni institucionalni okviri, u kojima treba tražiti odgovarajuća praktična operativna rješenja, dani su u Ustavu SFRJ, u ZUR-u, kao i u Zakonu o osnovama sistema društvenog planiranja i o društvenom planu Jugoslavije. U sklopu ovih razmatranja treba posvetiti posebnu pažnju ulozi i mjestu institucije samofinanciranja i udruživanja rada i sredstava.

Nije ni potrebno opetovati da je osnovni motiv za udruživanje, odnosno, cirkulaciju i koncentraciju rada i sredstava na osnovi društvenog dogovaranja i samoupravnog sporazumijevanja, prije svega, izražen u ekonomskom interesu (u smislu maksimiranja dohotka) različitih organizacija udruženog rada za udruživanjem rada i sredstava namijenjenih proširenoj reprodukciji. Taj interes, prije svega, proizlazi iz odgovarajućih veza međusobne tehnološko-ekonomske ovisnosti i uvjetovanosti srodnih i komplementarnih organizacija udruženog rada u okviru jedinstvenog procesa društvene reprodukcije, odnosno, u okviru udruženog rada kao cjeline.

To znači da se udruživanje rada i sredstava prvenstveno događa u reprodukcijским (pa, prema tome, i dohodovnim) međuzavisnim kompleksima, a to daje realne osnove za stvaranje širih integracijskih cjelina.

Veoma je važno naglasiti i to da se u daljnjem razvoju i usklađivanju sistema proširene društvene reprodukcije i sistema samoupravnog društvenog planiranja s intencijama razvoja socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa, pretežan dio neophodnog procesa cirkulacije i koncentracije društvene akumulacije mora obavljati na osnovi udruživanja rada i sredstava putem društvenog dogovaranja i samoupravnog sporazumijevanja. To znači da navedeni koncept samofinanciranja mora imati dominantnu ulogu u sis-

⁵ Vidi: Mijo Sekulić i Dragomir Vojnić: Odnos privrednog sistema i društveno-ekonomskog razvoja u samoupravnom društvu, *Ekonomski pregled*, br. 5—7/1974, str. 342—343.

temu proširene društvene reprodukcije. Time se istovremeno osiguravaju tri veoma bitne komponente efikasnijeg društveno-ekonomskog razvoja. To su:

(1) Ostvarivanje pretežnog dijela cirkulacije i koncentracije društvene akumulacije na osnovi udruživanja rada i sredstava daje veće jamstvo da će se brže izmijeniti dosad previše izražene tendencije reproduciranja postojeće strukture.

(2) Ovakav način cirkulacije i koncentracije rada i sredstava najviše odgovara intencijama razvoja i jačanja socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa.

(3) Ovakav način povezivanja sistema proširene društvene reprodukcije sa sistemom samoupravnog društvenog planiranja omogućava mnogo veću fleksibilnost (a time i efikasnost) cijelom privrednom sistemu, jer se u tim uvjetima uloga klasičnog kredita i (manje fleksibilnog) kreditnog odnosa bitno smanjuje.

Iz toga proizlazi da institucija udruživanja rada i sredstava na osnovi društvenog dogovaranja i samoupravnog sporazumijevanja u daljnjem razvoju samoupravnog sistema proširene društvene reprodukcije i sistema samoupravnog društvenog planiranja mora imati sve istaknutiju ulogu.⁶

Osnovni stimulansi i motivi akumulacije u privrednom sistemu socijalističkog samoupravljanja se temelje na funkciji cilja koja se u jednom sintetičkom izrazu robne proizvodnje može definirati u ovoj fazi razvoja kao maksimiranje dohotka.

Prilikom ovakve definicije cilja u ovoj fazi razvoja našeg socijalističkog samoupravnog društva treba imati u vidu ove momente:

(1) Društveni karakter dohotka i sredstava i

(2) Jedinstvo dohotka se može adekvatno interpretirati i operacionalizirati samo u smislu neotuđivog prava radnika organiziranih u osnovne i druge organizacije udruženog rada da odlučuju o svim fazama društvene reprodukcije kao i (s obzirom na ulogu i mjesto delegatskog sistema) o razvoju samoupravnog društva u cjelini.

Iz toga slijedi da se u svim elementima sistema stjecanja i raspodjele dohotka mora manifestirati društveni karakter dohotka i društveni karakter sredstava. Kada je u pitanju raspodjela dohotka na akumulaciju i potrošnju, onda se posebno mora respektirati i njegova objektivno uslovljena ekonomska struktura kao što proizlazi i iz Marksovih shema o društvenoj, posebno proširenoj reprodukciji.

Nije ni potrebno posebno naglašavati da je sve ove momente, a posebno one koji se odnose na društveni karakter sredstava i društveni karakter dohotka, potrebno imati u vidu prilikom operacionalizacije cjelovitog sistema akumulacije u socijalističkom samoupravnom društvu. A to znači da ovi momenti moraju doći do izražaja

⁶ Vidi: naprijed citirano djelo.

i prilikom definiranja i operacionalizacije sistema formiranja akumulacije i sistema upotrebe akumulacije.⁷

Imajući sve naprijed navedene momente u vidu, može se, u pogledu naprijed navedene funkcije cilja i motiva akumulacije, reći da radnici organizirani u osnovne i druge organizacije udruženog rada imaju veoma veliki interes da pronalaze i primjenjuju takve ekonomske i društveno objektivizirane proporcije raspodjele dohotka na akumulaciju i potrošnju koje će im omogućiti da u višegodišnjim vremenskim periodima maksimiraju i proizvodnju (odnosno dohodak) i potrošnju, a samim time maksimiraju i kvalitete svoga života kako u sferi materijalne osnove tako i u sferi društvene nadgradnje.

Ekonomsko analitičke osnove za pronalaženje i primjenu takvih društveno-ekonomskih objektiviziranih proporcija (ili parametara) raspodjele dohotka na akumulaciju i potrošnju moraju se temeljiti i na jedinstvenoj metodologiji samoupravnog planiranja i na (društvenim dogovorima i samoupravnim sporazumima) definiranim nizerilima i kriterijima aktivne politike dohotka.

Jedan u nizu takvih kriterija i mjerila može biti i koncept programirane akumulacije.

Izvori sredstava za financiranje proširene reprodukcije samoupravnog društva su ovi: 1. Amortizacioni fondovi.⁸ 2. Tekuća raspodjela dohotka OUR-a u privredi. 3. Sredstva stanovništva i 4. Sredstva inozemstva.

S tim u vezi treba reći još i to da se sva ona sredstva koja nisu rezultat rada u odgovarajućim organizacijama udruženog rada, već su nastala kao posljedica raznih tržišnih i privrednih pogodnosti (u vidu ekstra dohotka) moraju najvećim dijelom usmjeravati u proširenu društvenu reprodukciju. Svi dijelovi privrednog sistema, a posebno kreditno-monetarni i bankarski sistem, moraju djelovati u tom pravcu da iza cjeline sredstava namijenjenih proširenoj reprodukciji samoupravnog društva stoji udruženi rad. To znači da postojanje osamostaljenih (anonimnih) financijskih sredstava nije u skladu s razvojem sistema proširene reprodukcije u samoupravnom društvu.

Sve naprijed navedene postavke došle su do izražaja i u Ustavu SFRJ i u ZUR-u i u nekim drugim privredno sistemskim zakonima.

Nije, međutim, ni potrebno posebno naglašavati da sve naprijed navedene komponente predstavljaju idejno-teoretske osnove modela proširene reprodukcije samoupravnog društva, što znači da se neke

⁷ Vidi: Dragomir Vojnić: Sistem akumulacije i raspodjela dohotka u socijalističkom samoupravnom društvu, Socijalizam br. 3, Beograd 1976, str. 329—344.

⁸ Za detaljnije informacije o amortizaciji kao izvoru sredstava za financiranje proširene reprodukcije upućuje se zainteresirani čitalac na knjigu Mije Sekulića i Dragomira Vojnića: Uvod u analizu i planiranje investicija, Ekonomski institut Zagreb i Informator, Zagreb 1980, str. 45—72.

od njih još uvijek ne reproduciraju u proširenim razmjerima u konkretnoj praksi stvarnih privrednih zbivanja.

Zato ćemo naredni odjeljak ovoga priloga posvetiti postojećim odnosima u sistemu proširene društvene reprodukcije.

3. ODNOSI U SISTEMU PROŠIRENE DRUŠTVENE REPRODUKCIJE

Na osnovu svega što je u prošlom odjeljku bilo rečeno o idejno-teoretskim osnovama i institucionalnim okvirima razvoja sistema proširene reprodukcije u samoupravnom društvu, može se nedvojbeno reći da je za analizu i ocjenu stupnja njegove razvijenosti najadekvatnije primijeniti takav kriterij koji u jednom sintetičkom izrazu daje svodne informacije o položaju udruženog rada u sistemu društvene, posebno proširene reprodukcije. Jedan od najadekvatnijih takvih sintetičkih kriterija se nesumljivo odnosi na analizu i ocjenu akumulativne i reproduktivne sposobnosti OUR-a u privredi.

Ako stopu akumulativne sposobnosti OUR-a u privredi Jugoslavije izvedemo iz odnosa — akumulacija: dohodak, onda se može zapaziti pad ove stope od 15,8 u godini 1971. na 10,0 u 1978, odnosno 11,7% u 1979. godini. U slučaju da stopu akumulativne sposobnosti OUR-a u privredi Jugoslavije izvedemo iz odnosa — akumulacija uvećana za ugovorene obaveze: dohodak, zapaziti ćemo pad ove stope od 25,3 u godini 1971. na 22,4 u 1977, odnosno 24,2% u 1979. godini.

Izvedemo li, pak, stopu akumulativne sposobnosti OUR-a u privredi Jugoslavije iz odnosa — akumulacija: čist dohodak, zapaziti ćemo pad ove stope od 23,8 u godini 1971. na 16,4 u 1978, odnosno na 19,2% u 1979. godini.

Navedeni podaci govore o nesumnjivim tendencijama opadanja akumulativne sposobnosti OUR-a u privredi Jugoslavije u promatranom periodu.

To što su ovi odnosi nešto povoljniji u prošloj (1979) godini ni u jednom aspektu ne može bitnije izmijeniti naprijed navedenu ocjenu.

Na slične, ali još izrazitije, nepovoljne odnose nailazimo i prilikom razmatranja reproduktivne sposobnosti OUR-a u privredi Jugoslavije.

Ako stopu reproduktivne sposobnosti OUR-a u privredi Jugoslavije izvedemo iz odnosa — akumulacija: prosječno korištena poslovna sredstva, onda ćemo zapaziti da je tako definirana stopa opala od 10,6 u godini 1971. na 2,7 u 1978, odnosno na 3,2% u 1979. godini.

Izvedemo li promatranu stopu reproduktivne sposobnosti OUR-a u privredi iz odnosa — akumulacija uvećana za ugovorene obaveze: prosječno korištena poslovna sredstva, zapaziti ćemo pad odgovarajuće stope od 16,9 u godini 1971. na 6,2 u 1978, odnosno 6,6% u 1979. godini.

Ograničimo li okvir promatranja samo na odnose akumulacije prema osnovnim sredstvima, dobit ćemo slične tendencije samo, razumije se, na različitim nivoima.

U slučaju da promatramo reproduktivne stope koje nastaju iz odnosa — akumulacija: osnovna sredstva, onda ćemo zapaziti njihov pad od 11,6 u godini 1971. na 5,4 u 1978, odnosno na 6,4% u 1979. godini. Promatramo li reproduktivne stope koje nastaju iz odnosa — bruto akumulacija: osnovna sredstva, zapaziti ćemo njihov pad od 19,9 u godini 1971. na 13,4 u 1978, odnosno na 14,5% u 1979. godini. Ovakve tendencije u kretanju stopa reproduktivne sposobnosti OUR-a u privredi Jugoslavije ukazuju na opadanje ekonomske efikasnosti i društvene rentabilnosti investicija i sredstava, odnosno na porast vrijednosti odgovarajućih kapitalnih koeficijenata.

Ovi odnosi *implicite* ukazuju i na pojavu opadajućih stopa rasta društvene produktivnosti rada.⁹

Poznajući međuzavisnosti odnosa u sistemu proširene društvene reprodukcije, nije ni potrebno posebno naglašavati da je ovakvo kretanje stopa akumulativne i reproduktivne sposobnosti OUR-a u privredi Jugoslavije imalo veoma nepovoljan utjecaj i na sve druge odnose koji u odlučnoj mjeri determiniraju položaj OUR-a u privredi u sistemu društvene, posebno proširene reprodukcije.

Ovakvi su odnosi, naime, veoma nepovoljno utjecali i na dostignuti stupanj samofinanciranja, uključujući tu i sve oblike udruživanja rada i sredstava, i na zaduženost OUR-a u privredi, s obzirom na dominantnu ulogu kredita i kreditnih odnosa, te funkciju kamata, i na sve druge relevantne odnose.

Na niski stupanj udruživanja rada i sredstava u velikoj je mjeri utjecala i činjenica da je i ovako niska akumulativna i reproduktivna sposobnost veoma nejednako distribuirana po pojedinim grupacijama i OUR-ima u privredi. To se podesno može ilustrirati podacima koje donosima u Tabeli 1.

Podaci u navedenoj tabeli pokazuju da je od ukupno 22.359 OUR-a u 1979. godini 9,8% bez akumulacije, što u određenom broju slučajeva znači da su poslovale s gubicima; 22,2% sa stopom interne akumulativnosti od 0,01 do 2%; 22,8% sa stopom od 2,01 do 5%; 23,6% OUR-a u privredi ostvarili su stopu interne akumulativnosti od 5,01 do 11%; 16% OUR-a je ostvarilo ovu stopu od 11,0 do 20% i, konačno, 8% OUR-a je ostvarilo veoma visoku stopu interne akumulativnosti od preko 20%. Navedeni podaci govore, pored ostalog, i o veoma nesređenoj situaciji u sferi sistema stjecanja i raspodjele dohotka. Uslijed veoma neujednačenog položaja u formiranoj raspodjeli onih proizvodnih grupacija koje bi po logici tehnološke i dohodovne međuzavisnosti morale udruživati rad i sredstva, do ovog udruživanja u praksi privrednih zbivanja dolazi veoma teško i sporo.

⁹ Vidi: Mijo Sekulić i Dragomir Vojnić: Uvod u analizu i planiranje investicija, Ekonomski institut i Informator, Zagreb 1980, str. 139—182.

Od ukupne vrijednosti investicija, u toku koje se u jednoj gruboj opraksimaciji kreće oko veličine godišnjeg društvenog proizvoda, svega 5,6% se odnosi na udružena sredstva. Pri tome se mora imati u vidu činjenica da se znatan dio ovih sredstava odnosi na ona koja su obavezno udružena za energetske i infrastrukturne svrhe i potrebe.¹⁰

Treba, ipak, reći da je na ovako slabe performance u sferi udruživanja rada i sredstava utjecala i činjenica da još uvijek nije u svojoj suštini opracionaliziran sistem samoupravnog društvenog planiranja. Jer, upravo se opracionalizacija toga sistema mora temeljiti na znatno većoj ulozi institucije udruživanja rada i sredstava nego što je do sada bio slučaj. Isto tako, treba reći da je ovako slabim performansama u pogledu udruživanja rada i sredstava u mnogome doprinjela i okolnost da su u uvjetima pomanjkanja dugoročne koncepcije i strateške orijentacije na uvoz znanja i transfer tehnologije nastale bezbrojne stihijne veze naših OUR-a sa stranim partnerima. Usljed toga, mnoge organizacije udruženog rada lakše rješavaju svoje dohodovne probleme putem udruživanja sa stranim partnerima nego putem udruživanja rada i sredstava po logici dohodovne i tehnološke uslovljenosti i međuzavisnosti na jedinstvenom jugoslovenskom tržištu.

Detaljnija analiza i ocjena postojećih odnosa u sistemu proširene društvene reprodukcije može predstavljati po svojoj društveno-ekonomskoj suštini i sadržini samo nešto suptilniju i izdiferenciraniju manifestaciju niske akumulativne i reproduktivne sposobnosti OUR-a u privredi.

To se može veoma dobro ilustrirati podacima koje smo priredili u odgovarajućim tabelama. U tabeli 2 su priređeni podaci o strukturi bruto akumulacije u SFRJ. Ono što je s aspekta naših razmatranja najviše relevantno, to je činjenica da se u periodu poslije 1970. godine preko 1/3 bruto akumulacija u našoj zemlji formira s naslova sredstava stanovništva. S time u vezi treba reći da je ovo učešće veoma visoko i da je slično odgovarajućoj strukturi bruto akumulacije u najrazvijenijim zemljama svijeta. Pri tome treba, međutim, istaći da se ova pojava može u isto vrijeme ocijeniti i pozitivno i negativno. Pozitivna strana ove pojave se manifestira u činjenici da je stanovništvo stimulirano i orijentirano na štednju. Negativna strana ove pojave se manifestira u činjenici da je ovako visoko učešće sektora stanovništva uslijedilo i zbog relativno niske akumulativne i reproduktivne sposobnosti OUR-a u privredi.

U Tabeli 3 su priređeni podaci o strukturi sredstava za financiranje investicija u osnovna sredstva po nosiocima u SFRJ.

S aspekta ovih razmatranja, ova nam tabela daje posebno važne podatke o kretanju sredstava OUR-a u privredi za financiranje in-

¹⁰ Vidi: Dragomir Vojnić i dr. (redakcija i grupa suradnika) Aktuelni problemi privrednih kretanja i ekonomska politika Jugoslavije, Ekonomski institut i Informator, Zagreb 1979, str. 27—28.

vesticija u osnovna sredstva, jer je, upravo, to i jedan od važnih kriterija za analizu i ocjenu stupnja samofinanciranja. S time se u vezi može razabrati da je u nizu posljednjih godina samofinanciranja u OUR-ima u privredi iznosilo svega oko 1/3 dok je uloga kredita i kreditnog odnosa bila potpuno dominantna i iznosila oko 2/3.

S aspekta ranije navedenih idejno-teoretskih opredjeljenja, bilo bi veoma poželjno da su ovi odnosi upravo obratni.

U Tabeli 4 su priređeni podaci o strukturi formiranja akumulacije u jugoslavenskoj privredi. S obzirom na dominirajuću ulogu kredita i kreditnih odnosa, sasvim je razumljivo da je veliki dio akumulacije, tj. oko 50% u nizu posljednjih godina bio formiran na osnovi funkcije kamate.

U tabeli 5 su priređeni podaci o udjelu otplate glavnice za investicione zajmove u akumulaciji poslovnog fonda privrede SFRJ. S aspekta ovih razmatranja, najviše je relevantna činjenica da je u nizu posljednjih godina veličina otplate glavnice investicionih zajmova za preko 50% nadmašila veličinu akumulacije poslovnog fonda.

U Tabeli 6 su priređeni podaci o zaduženosti privrede SFRJ otplatama za investicione kredite. Ako se u okviru promatranja uzmu ukupno raspoloživa sredstva za proširenu društvenu reprodukciju, tj. i izdvajanja u poslovni fond i ukupna amortizacija, onda se udio otplata u nizu posljednjih godina kreće od oko 50 do preko 60%. Ovi podaci nesumnjivo govore o veoma velikom stupnju zaduženosti OUR-a u privredi.

U Tabeli 7 su priređeni podaci o iznosu bankarskih kredita na 100 dinara sredstava u poslovnom fondu OUR-a iz privrede SFRJ. Ono što je s aspekta ovih razmatranja najviše relevantno, to je odnos kredita prema poslovnom fondu. Ako se u obzir uzme čitava privreda, onda je u 1979. godini na svaki dinar poslovnog fonda dolazilo 0,75 dinara kredita. Ukoliko se okvir promatranja ograniči samo na industriju, onda je na svaki dinar poslovnog fonda dolazio gotovo jedan dinar kredita.

Svi naprijed iznijeti podaci, kako je već bilo rečeno, samo s različitih strana osvjetljavaju veoma nezadovoljavajuće odnose u sistemu proširene društvene reprodukcije. Istočni grijeh, da se figurativno izrazimo, svih ovih nezadovoljavajućih odnosa leži u niskoj akumulativnoj i reproduktivnoj sposobnosti OUR-a u privredi.

Poseban problem sistema društvene, posebno proširene reprodukcije predstavlja činjenica da se već dugi niz godina, nasuprot opadajućem trendu akumulativne i reproduktivne sposobnosti OUR-a u privredi, odvija rastući trend ukupne investicione potrošnje u smislu opredmećenih bruto investicija u osnovna i obrtna sredstva.

Stopa bruto investicija u osnovna sredstva se u nizu posljednjih godina kreće preko 35%, a računavajući i investicije u obrtna

sredstva, i preko 50%. Na taj način, po intenzitetu investiranja, spadamo u grupu zemalja sa najvišim stopama investicija.

Ove visoke stope investicija se ostvaruju, kao što podaci naprijed navedenih tabela veoma dobro ilustriraju, putem sve većeg zaduživanja OUR-a u privredi prema bankama. Budući da se oko 1/5 bruto investicija u osnovne fondove finansira putem dodatne akumulacije iz inozemstva (jer je veliki dio deficita platnog bilanca tome namijenjen), to znači da i nacionalna privreda kao cjelina, zbog ovako velikog intenziteta investicione potrošnje, postaje sve veći dužnik prema inozemstvu.

Problemi u sferi postojećih odnosa u sistemu proširene društvene reprodukcije se dalje zaoštravaju zbog toga što se u uvjetima tako velike i intenzivne investicione potrošnje bilans između novčane i stvarne akumulacije uspostavlja jednim dijelom i putem primjene metode deficitarnog financiranja investicija. Tako dolazimo do uvodno spomenute spoznaje da u ovoj fazi našeg društveno-ekonomskog razvoja intenzivni rast osnovnih fondova u smislu jačanja materijalne osnove društva ne mora u isto vrijeme u cjelini i bez ostatka značiti i reprodukciranje u proširenim razmjerima socijalističkih samoupravnih društveno-ekonomskih produkcijskih odnosa. Na osnovu svega naprijed izloženog, može se reći da se u razvoju sistema društvene, posebno proširene reprodukcije već niz godina ispoljavaju takve slabosti koje utječu i na efikasnost ovog sistema i na kvalitet društvenih odnosa. Te se slabosti manifestiraju u opadanju akumulativne i reproduktivne sposobnosti organizacija udruženog rada u privredi, u neadekvatnom položaju udruženog rada u sistemu društvene, posebno proširene reprodukcije, u divergentnim trendovima akumulativnosti organizacija udruženog rada u privredi i akumulativnosti nacionalne privrede kao cjeline, u nezadovoljavajućoj strukturi bruto-novčane akumulacije jugoslavenske privrede, u deficitnom financiranju jednog dijela finalne, a posebno investicijske potrošnje, u povećavanju nestabilnosti privrednih kretanja i rastu cijena i troškova života, te kao sintetička posljedica svega toga — u sve većoj zaduženosti organizacija udruženog rada kod banaka, odnosno u sve većoj zaduženosti jugoslavenske privrede kao cjeline naspram inozemstvu.

Osim toga, u sistemu raspodjele ispoljile su se takve devijacije koje omogućavaju da se dijelovi dohotka koji nisu rezultat rada u odgovarajućim organizacijama udruženog rada, već su nastali kao rezultat različitih privrednih, tržišnih i drugih pogodnosti (koje mogu imati i neke karakteristike monopola), raspodjeljuju u lične dohotke. Ove se pojave potenciraju tim više što se do sada u institucionalno-zakonodavnom smislu nije učinilo još ništa da se u cilju operacionalizacije odgovarajućih odredbi Ustava i Zakona o udruženom radu takozvani neradni (ili ekstra) dohoci najvećim di-

jelom usmjere u proširenu društvenu reprodukciju na različitim nivoima samoupravno organizirane privrede i društva.¹¹

Mnoge analize i ocjene privrednih kretanja, privrednog sistema i ekonomske politike veoma očito pokazuju da se na kompleksu sistema proširene društvene reprodukcije, kao u žiži, koncentriraju i prelamaju problemi i sa svih drugih privredno-sistemskih kompleksa. U tome posebnu ulogu, u smislu odgovarajućih funkcionalnih međuzavisnosti, imaju kompleksi sistema stjecanja i raspodjele dohotka, sistema planiranja i kreditno-monetarnog i bankarskog sistema, kao i sistema međunarodnih ekonomskih odnosa. S tim je u vezi posebno potrebno istaći međuzavisnosti odnosa u sistemu proširene društvene reprodukcije, sistema raspodjele i inflacije, odnosno stabilnosti privrednih kretanja.¹²

Isto tako, mnoge analize i ocjene momenta razvoja privrednih kretanja privrednog sistema i ekonomske politike govore o tome da je jedan od osnovnih putova za rješavanje nagomilanih problema u sistemu proširene društvene reprodukcije jačanje akumulativne i reproduktivne sposobnosti OUR-a u privredi.

Zato se na rješavanje ovog problema moraju usmjeriti svi naponi društva, posebno njegovih subjektivnih snaga (uključujući i znanost i kao subjektivnu snagu i kao proizvodni faktor).

U ovome se pravcu moraju usmjeriti i odgovarajuća systemska rješenja i odgovarajuće mjere ekonomske politike. Predstojeći Zakon o proširenoj društvenoj reprodukciji bi takođe trebalo da predstavlja doprinos u tom pravcu.

4. UMJESTO ZAKLJUČNIH RAZMATRANJA

Na osnovu dosadašnjih razmatranja, s mnogo ekonomsko-analičkih osnova i argumenata, mogu se učiniti neke konstatacije. Prva se konstatacija odnosi na činjenicu da postoje osjetne razlike između idejno teoretskih osnova o razvoju modela sistema proširene društvene reprodukcije našeg socijalističkog samoupravnog društva i stvorenih, odnosno postojećih odnosa u sistemu proširene društvene reprodukcije.

Jedna od osnovnih protivuriječnosti ovoga nesklada se manifestira u činjenici da može postojati i, stvarno, postoji raskorak između jačanja materijalne osnove društva i reproduciranja u proširenim razmjerima samoupravnih društveno-ekonomskih odnosa.

Druga se konstatacija odnosi na činjenicu da postoji divergentnost opadajućih trendova mikro akumulativne i reproduktivne spo-

¹¹ Vidi: Rikard Lang i Dragomir Vojnić, *Aktuelni problemi sistema proširene društvene reprodukcije*, u: *Aktuelni problemi privrednih kretanja i ekonomske politike Jugoslavije*, Ekonomski institut i Informator, Zagreb 1979, str. 97—118.

¹² Vidi: Dragomir Vojnić: *Razmišljanja o momentu razvoja privrednog sistema*, Socijalizam, br. 1, Beograd 1980, str. 7 i 8.

sobnosti OUR-a u privredi i rastućih trendova makro akumulativnosti nacionalne privrede kao cjeline.

Treća se konstatacija odnosi na činjenicu da se jedan znatan dio (oko 1/5) makro akumulativnosti nacionalne privrede kao cjeline ostvaruje dodatnom akumulacijom iz inozemstva s negativnim efektima u sferi platno-bilansnih odnosa.

Četvrta se konstatacija odnosi na činjenicu da se jedan dio relativno velike makro akumulativnosti nacionalne privrede kao cjeline ostvaruje putem deficitarnog financiranja jednog dijela investicione potrošnje s negativnim efektima za stabilnost privrednih tokova.

Peta se konstatacija odnosi na činjenicu da u postojećim odnosima sistema proširene društvene reprodukcije, samofinanciranje, uključujući i sve oblike udruživanja rada i sredstava, ima veoma suborolimiranu ulogu, dok je veoma izražena predominantna uloga kredita i funkcija kamate sa svim negativnim posljedicama u smislu prevelike zaduženosti OUR-a u privredi prema bankama.

Šesta se konstatacija odnosi na činjenicu da je osnovni put za otklanjanje spomenutih slabosti, protivuriječnosti i poteškoća jačanje akumulativne i reproduktivne sposobnosti OUR-a u privredi.

Ekonomsko-analička logika i snaga ove konstatacije proizlazi iz argumentima dokazane činjenice da nema ni jednog drugog tako blagotvornog puta za rješavanje i problema veće efikasnosti privrednog sistema i problema veće stabilnosti privrednih kretanja i problema bilansnih odnosa i problema zaduženosti OUR-a u privredi i kao sintetički izraz svega toga problema daljeg razvoja čitavog privrednog sistema općenito, a sistema proširene reprodukcije posebno, na temelju socijalističkog samoupravljanja, — kao što je put povećavanja akumulativne i reproduktivne sposobnosti OUR-a u privredi.

Zato se rješavanju ovog problema mora posvetiti najveća moguća i u svakom pogledu prioriteta pažnja.

Operacionalizacija sistema samoupravnog društvenog planiranja u toku pripreme, donošenja i realizacije novog petogodišnjeg plana od 1981—1985. godine mora također biti i snažan stimulans i važan doprinos u tom pravcu.

Tabela 1.
 Broj organizacija udruženog rada grupisanih prema stopi interne akumulativnosti prema visini ukupno korištenih sredstava u 1979. godini

— ukupno privreda Jugoslavije —

Iznos korištenih sredstava	Ukupan broj organizacija prema stopi akumulativnosti						
	Ukupno	bez aku- mulacije	od 0,01 do 2 posto	od 2,01 do 5 posto	od 5,01 do 11 posto	od 11,01 do 20 posto	više od 20 posto
Do 5 milijuna	2 506	223	360	271	490	504	658
od 5 do 10 milijuna	1 648	125	176	287	414	346	300
od 10 do 20 milijuna	2 742	249	429	538	726	517	283
od 20 do 50 milijuna	5 037	440	968	1 196	1 315	796	322
od 50 do 100 milijuna	4 026	385	908	1 104	1 062	441	126
od 100 do 200 milijuna	3 275	352	923	910	748	282	60
od 200 do 500 milijuna	2 219	270	761	604	426	129	29
od 500 do 1 000 milijuna	558	84	259	122	79	10	4
više od 1 000 milijuna	348	65	189	64	25	3	2
Ukupan broj organizacija	22 359	2 193	4 973	5 096	5 285	3 028	1 784
Struktura	100,0	9,8	22,2	22,8	23,6	13,6	8,0

Izvor: Posebna obrada podataka iz završnih računa organizacija udruže nog rada iz privrede za 1979. godinu.

Tabela 2
Struktura izvora bruto akumulacije u SFRJ

	1962.	1964.	1966	1968.	1970.	1971.	1972.	1973.	1974.	1975.	1976	1977.	1978.
Decentralizirana akumulacija*	66,3	62,5	79,7	76,1	85,5	104,4	91,4	94,6
Dobrovoljna akumulacija**	50,3	46,0	62,4	55,3	68,2	87,7	70,0	74,7
Formiranje akumulacije po sektorima													
— organizacija udruženog rada u privredi	43,5	41,2	56,8	50,3	49,7	51,6	48,7	51,9	61,8	50,7	51,9	60,0	60,7
— federacija	-21,2	-0,8	-0,7	0,5	-0,8	-14,8	-2,0	-0,7	-4,6	-5,9	-4,3	-4,1	-3,1
— ostale društveno-političke zajednice	11,2	8,6	11,2	6,0	4,2	3,3	4,3	1,6	7,3	5,4	5,5	-0,4	4,4
— fondovi za kreditiranje	15,1	14,7	5,0	9,2	8,9	9,4	10,0	10,7	9,1	12,7	15,3	15,2	13,6
SVEGA DRUŠTVENI SEKTOR	92,2	93,4	82,1	83,4	73,2	56,1	67,3	68,1	70,9	67,9	67,6	68,8	66,3
Stanovništvo	8,3	9,6	23,5	25,1	26,6	35,7	35,6	34,5	29,1	32,1	32,4	31,2	33,7
Neraspoređeno	-0,5	-3,0	-5,6	-8,5	-0,2	8,2	-2,9	-2,6	-5,3	3,1	-3,2	2,8	-2,9

Izvor: Računi novčanih tokova Narodne banke Jugoslavije.

* Akumulacija formirana izvan okvira federacije i socijalističkih republika i autonomnih pokrajina
 ** Decentralizirana akumulacija umanjena za iznos obavezne amortizacije.

Tabela 3.

Struktura sredstava za financiranje investicija u osnovne fondove po nosiocima u SFRJ

— u postocima —

Godine	Sredstva privrednih organizacija	Ustanove i ostalo	Banke	DPZ	Ukupno
1961.	29,5	7,9	0,9	61,7	100,0
1962.	29,7	7,7	2,9	59,7	100,0
1963.	27,9	6,7	9,0	56,4	100,0
1964.	25,9	6,2	31,4	36,5	100,0
1965.	28,9	7,9	36,6	26,6	100,0
1966.	39,3	6,6	48,9	15,2	100,0
1967.	32,7	4,7	44,9	17,7	100,0
1968.	31,2	6,0	57,1	15,7	100,0
1969.	28,4	6,4	49,1	15,8	100,0
1970.	27,4	6,4	50,4	15,7	100,0
1971.	26,8	7,1	50,9	15,2	100,0
1972.	29,6	8,0	42,5	19,9	100,0
1973.	32,9	8,6	39,6	18,9	100,0
1974.	35,1	9,7	37,5	17,7	100,0
1975.	36,3	10,0	37,1	15,6	100,0
1976.	34,5	13,9	38,6	13,0	100,0
1977.	36,5	12,3	42,3	8,9	100,0
1978.	34,4	11,9	46,6	7,1	100,0
1979.	33,2	13,2	47,1	6,5	100,0

Izvor: Statistički bilten SDK br. 12/1975.

Statistički bilten SDK br. 12/1977.

Statistički bilten SDK br. 12/1978.

Statistički bilten SDK br. 12/1979.

Tabela 4.

Struktura formiranja akumulacije u jugoslavenskoj privredi od 1961. do 1979.

— u postocima —

Godine	Doprinos DIF-ovima	Kamata na poslovni fond	Ostale kamate	Izdvojeno u poslovni fond	Ukupno
1961.	12,7	21,2	29,9	36,2	100,0
1962.	16,9	21,8	32,8	28,5	100,0
1963.	15,9	23,0	34,7	33,8	100,0
1964.	—	19,0	29,7	51,3	100,0
1965.	—	13,5	21,8	64,8	100,0
1966.	—	13,6	22,0	64,4	100,0
1967.	—	18,5	29,0	52,5	100,0
1968.	—	20,0	31,6	43,9	100,0
1969.	—	17,3	35,2	47,5	100,0
1970.	—	12,8	33,1	54,1	100,0
1971.	—	1,3	30,9	67,8	100,0
1972.	—	—	42,0	58,0	100,0
1973.	—	—	44,5	55,5	100,0
1974.	—	—	37,7	62,3	100,0
1975.	—	—	47,2	52,8	100,0
1976.	—	—	58,7	41,3	100,0
1977.	—	—	50,1	49,9	100,0
1978.	—	—	53,5	46,5	100,0
1979.	—	—	45,6	54,4	100,0

Izvor: Završni računi organizacija udruženog rada iz privrede.

Tabela 5.

*Udio otplate glavnice za investicijske zajmove u akumulaciji poslovnog fonda
privrede SFRJ*

— u milijunima dinara —

Godine	Akumulacija poslovnog fonda	Dio akumulacije posl. fonda dan kao zajam za privredno nedovoljno ra- zvijena pod- ručja*	Otplata glavni- ce investicio- nih zajmova	Udio u postoci- ma (4 : 2)
1961.	1 413		1 166	82,5
1962.	1 102		1 189	107,9
1963.	1 319		2 437	108,4
1964.	3 480		2 357	67,7
1965.	6 519		2 917	44,8
1966.	7 723		4 123	53,4
1967.	5 846		4 767	81,5
1968.	5 861		6 478	110,5
1969.	8 195		7 862	95,9
1970.	10 868		10 208	93,9
1971.	15 680	2 549	12 778	81,5
1972.	15 287	3 179	15 141	99,0
1973.	17 527	4 721	18 030	102,9
1974.	29 116	6 051	22 602	77,6
1975.	25 257	7 506	25 095	99,4
1976.	21 437	8 345	34 927	162,9
1977.	33 501	6 395	54 426	162,5
1978.	41 079	3 431	78 050	190,0
1979.	74 926	—	106 712	142,4

Izvor: Završni računi organizacija udruženog rada iz privrede.

* Na području pojedinih republika ovaj zajam daje se iz poslovnog fonda, odnosno ne iskazuje se u raspoređenom dohotku.

Tabela 6.

Zaduženost privrede SFRJ otplatama za investicijske kredite

— u milijunima dinara —

Godine	Otplate investicionih kredita*	Izdvojeno u poslovni fond	Rasploži-va sredstva za otplatu**	Udio otp-late u po-slovnim fondu (postoci)	Udjeli u raspoloživim sredstvima (postoci)
1961.	1 166	1 413	3 636	82,5	32,0
1962.	1 189	1 102	3 522	107,9	33,7
1963.	2 437	1 319	4 623	184,8	52,7
1964.	2 564	3 480	7 840	73,7	32,7
1965.	3 429	6 519	11 774	52,6	29,9
1966.	4 610	7 723	13 986	59,7	33,0
1967.	6 233	5 846	14 018	106,6	44,5
1968.	7 543	5 861	14 994	128,6	50,3
1969.	9 423	8 195	20 067	115,0	46,9
1970.	12 151	10 868	24 736	111,8	49,1
1971.	16 580	15 680	35 578	105,7	46,6
1972.	19 361	15 287	38 691	126,6	50,0
1973.	21 167	17 527	46 673	120,8	45,4
1974.	25 302	29 116	71 030	86,9	35,6
1975.	30 269	25 257	71 437	119,8	42,4
1976.	39 695	21 437	81 284	185,1	48,8
1977.	58 860	33 501	100 526	175,7	58,6
1978.	86 150	43 549	127 978	197,8	67,3
1979.	106 712	74 926	179 659	142,4	59,4

Izvor: Podaci iz završnih računa organizacija iz privrede.

* Nenamirene otplate iz prošle godine i otplate koje dospijevaju u slijedećoj godini.

** Izdvajanja u poslovni fond i ukupne amortizacije.

Tabela 7.

Iznos bankarskih kredita na 100 dinara sredstava u poslovnom fondu organizacija iz privrede SFRJ u 1979. godini

— po privrednim područjima —

— u milijunima dinara —

	Sredstva poslovnog fonda	Ukupni kredit banaka	Odnos kre- dita prema poslovnom fondu u postocima	Obračuna- te kamate na kredite
PRIVREDA UKUPNO	1 327 420	986 315	74,3	62 736
Industrija i rudarstvo	626 779	601 743	96,0	37 116
Poljoprivreda i ribarstvo	96 487	61 740	64,0	3 493
Šumarstvo	43 961	3 040	6,9	196
Vodoprivreda	26 020	1 991	7,6	75
Građevinarstvo	66 585	33 311	50,0	2 842
Saobraćaj i veze	162 325	73 834	45,5	5 161
Trgovina	138 844	135 949	97,9	10 219
Ugostiteljstvo i turizam	54 301	31 045	57,2	1 465
Zanatstvo	23 927	7 230	30,2	577
Stambeno-komunalna djelatnost	55 905	15 997	28,6	632
Financijske i druge usluge	32 287	20 435	63,3	959

Izvor: Podaci iz završnih računa organizacija iz privrede.

Prof. dr. DRAGOMIR VOJNIĆ

THE SYSTEM OF EXTENDED REPRODUCTION IN A SELF-MANAGED SOCIETY

Summary

The present study consists of four parts. The first part deals with theoretical problems arising in the course of the development of the system of extended social reproduction on the basis of socialist self-management.

The author compares the marxist theory on the system of extended reproduction in capitalism with practical experience of a self-managed socialist economy of the Yugoslav type.

In connection with this, the author ascertains that Marx analysed extended reproduction in capitalism as a process of transforming surplus value into capital.

In the course of this process of transformation there is a simultaneous strengthening of the material base of capitalist society and a reproduction of capitalist socio-economic relations.

The author is of the opinion that this segment of Marx's theory can not be applied without reservations to extended social reproduction of our self-managed society at this stage of development.

In order to clarify this point of view, in the second part, the author deals with the institutional framework within which the development of the system of extended reproduction in a self-managed society takes place. Special attention is paid to the conditions under which socio-economic and income relations are reproduced.

In the third part, the author analyses the existing relations in the system of extended social reproduction. It is acknowledged that there is a decreasing trend in the accumulative and reproductive ability of associated labour in the economy and an increasing trend of total gross investment in fixed assets.

In the fourth part, the author states that there seems to exist a discord between the strengthening of society's material base and the reproduction of socialist self-management socio-economic productive relations in the present stage of development of extended social reproduction.

Проф. д-р ДРАГОМИР ВОЙНИЧ

СИСТЕМА РАСШИРЕННОГО ВОСПРОИЗВОДСТВА В
САМОУПРАВЛЕНЧЕСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Резюме

Настоящая работа состоит из четырех частей. В первой части рассматриваются теоретические проблемы развития системы расширенного воспроизводства на основах социалистического самоуправления.

Автор сопоставляет учение Маркса о системе расширенного воспроизводства капиталистического общества с тем, что происходит на практике в хозяйстве социалистического самоуправления югославского типа.

В связи с этим констатируется, что Маркс расширенное воспроизводство капиталистического общества анализировал как процесс трансформации прибавочной стоимости в капитал.

В этом процессе трансформации одновременно происходит и процесс укрепления материальной основы капиталистического общества и процесс воспроизведения в расширенных масштабах капиталистических общественно-экономических отношений.

Автор считает, что это положение Маркса нельзя просто (и без отгатка) перенести и на систему расширенного общественного воспроизводства нашего самоуправленческого общества на этом этапе развития.

Чтобы объяснить эту свою позицию, автор во второй части работы рассматривает институциональные рамки развития системы расширенного воспроизводства в самоуправленческом обществе. Основное внимание уделяет условиям воспроизведения в расширенных масштабах общественно-экономических отношений, точнее отношений основанных на принципе дохода.

В третьей части автор анализирует существующие отношения в системе расширенного общественного воспроизводства.

С этим связаны основные констатации, что существует понижающаяся тенденция аккумулятивной и воспроизводственной способности организации объединенного труда в хозяйстве и растущая тенденция совокупных брутто инвестиций в основные фонды.

В четвертой части автор констатирует, что в этой стадии развития системы расширенного общественного воспроизводства может существовать разрыв между укреплением материальной основы общества и воспроизведением в расширенных масштабах социалистических самоуправленческих общественно-экономических производственных отношений.